

Vodenice u Križevačkoj podžupaniji 1851. godine

MIRA KOLAR

Draškovićeva 23
HR-10000 Zagreb
mira.kolar@zg.t-com.hr.

Pregledni članak

Review article

Primljeno/Received: 20. 09. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 20. 10. 2009.

ELIZABETA WAGNER

Zagreb, Draškovićeva 23/IV
HR-10000 Zagreb

Vodenice su prvi pogoni za preradu poljoprivrednih sirovina. One su građene iz potrebe i bez određenog plana, a nicala su na potocima i rijekama - svugdje gdje je bilo dovoljno vode. Uzročno uz količinu vode te su vodenice imale različite oblike i kod njihove izgradnje do izražaja je došla inventivnost naroda. Kroz Križevačku podžupaniju nije tekla niti jedna velika rijeka pa začuđuje ogroman broj vodenica - zapravo potočara - u zadnjoj fazi feudalizma. To ukazuje na potrebu, tradiciju, kontinuitet, želju za prehrambenom neovisnošću i očuvanjem potočara kao oaze mira u vrijeme sve snažnije industrijalizacije i proboja robno-novčanih odnosa. Tu bitku su vodenice izgubile, ali njihov broj i sudjelovanje svih društvenih slojeva u vlasništvu ukazuje na to da su bile važne.

Ključne riječi: Križevačka podžupanija, vodenice

Život na području Križevačke županije prije dolaska Osmanlija u ove krajeve slabo nam je poznat. Poslije oslobođanja naših krajeva od osmanlijske okupacije nastupa razdoblje obnove koje traje sve do sredine 18. stoljeća. U tom razdoblju, usprkos još uvijek manjkavih historiografskih istraživanja, mogu se uočiti intenzivni pokušaji demografske, ali i gospodarske obnove. Velika imigracija novog stanovništva u područje koje nikada nije bilo potpuno osvojeno od Osmanlija, iako često pljačkano, poticala je permanentno pokušaje obnove i održavanja života. U tome su vodenice, kao mlinovi koji melju zрно u brašno, činile važan segment života. Križevačka podžupanija nije imala rijeka, bila je protkana izvorima i malim potocima koji su privlačili ljude da se tu nastane. U želji za potpunom neovisnošću, stanovnici su sagradili brojne vodenice - potočare - koje su im olakšale pretvaranje žita u brašno. Iznenađuje broj potočara te broj ljudi koji su se bavili tim poslom, kao i to da su te vodenice gotovo u pravilu građene na skrivenim mjestima u šumarcima uz vodu.

Turci u Hrvatskoj nisu osvojili tri županije: Zagrebačku, Križevačku i Varaždinsku. One su stoga bile čuvar hrvatskih tradicija i kontinuiteta. Dakako, i Križevačka je županija bila dosta razorena tijekom osmanlijskih upada, a došlo je i do velikih demografskih promjena. Stalni dolazak novog stanovništva nakon prestanka ratova u ovim krajevima omogućio je obnavljanje gospodarskog života. U stalnoj mijeni mijenjali su se i ljudi, ali je način života određivala priroda s kojom se čovjek morao boriti da bi preživio. Posjedi su bili mali i ljudi su se morali baviti kojekakvim poslovima, pa tako i saditi žito te kukuruz koji su im bili potrebni za kruh. I plemstvo Križevačke županije znatnim je dijelom bilo izmijenjeno: mnogi su poginuli u ratovima s Osmanlijama, ali i u međusobnim obračunima.

Križevačka županija nije djelovala u kontinuitetu, ali je sve do 1886. zadržala svoje ime i središte u Križevcima. Imala je (bez Križevačke pukovnije) dva grada: Križevce i Koprivnicu te šest kotara.

Križevačka županija (Kreuzet Komitat) obnovljena je za Mažuranića koji je izvršio podjelu na dvije podžupanije: Križevačku i Koprivničku. One su kasnije podijeljene u sljedeće kotareve: Koprivnica, Križevci, Ludbreg, Moslavina, Novi Marof, Verbovec. Županija je imala 21 notarijat (bilježništvo), 83 sudčije, tri trgovišta (Ludbreg, Svetu Jelenu i Verbovec), 234 selišta i 71 zaseok, od čega 31 plemenito selo u kotaru Križevci i Novi Marof te pet pustara. Na tom su području postojale, prema popisu stanovništva iz 1857. godine, 7684 kuće, među kojima i 33 kastela te gradića, 29 plemenitaških dvorova, 31 župski marof. Stanovnika je bilo 71.894 od čega samo 76 Mađara i deset Nijemaca. Rimokatolika je bilo 69.686 koji su se okupljali u 32 crkve. Grkokatolika je bilo svega šestero, iako je u Križevcima djelovala biskupija, a 2.974 stanovnika bilo je pravoslavne vjere s tri crkve pod episkopijom u Pakracu. U županiji je 1857. godine živio jedan luteran, dok je Židova bilo 227.

Križevačka podžupanija, zajedno s koprivničkom, tvorila je Križevačku županiju. Iako je Križevačka županija u to vrijeme, s obzirom na rečeno, bila vrlo složena, ipak ne bismo mogli reći da je bila oslabljena. Imala je križevački, vrbovečki, novomarofski i moslavački kotar. Dakle, nije bila u sastavu Varaždinske županije, čak štoviše i novomarofsko okružje bilo u njezinom sklopu.¹ U svakom slučaju, Križevačka je županija u tom vremenu bila bolja od drugih i na njen su se rad oslanjali i ban Josip Jelačić, i Ljudevit Farkaš Vukotinić, kao i drugi upravnici zemlje. Nažalost, to nije bilo duga vijeka. Sjedinjenje Križevačke i Đurđevačke pukovnije, odnosno ukinuće Varaždinske krajine, potpuno je poremetilo dotadanju strukturu i dalo prednost drugim područjima i mjestima. Godine 1886. kotar Novi Marof prešao je u Varaždinsku županiju s upravnom općinom Breznica i Sudovec, a dodana mu je i upravna općina Varaždin-

ske toplice.² Moslavina je pak od Križevačke županije otpala već za druge Mažuranićeve reforme kojom je ustanovljena Bjelovarska županija. Tako je, malo pomalo, počelo odvajanje najdragocjenijih dijelova od Križevačke županije, pa je ona postajala sve siromašnija, što je na kraju postao problem, budući da je površinom bila najmanja županija u Hrvatskoj i Slavoniji. Djelovala je do 1886., kada je, tiho i bezglasno, s Bjelovarskom spojena u Bjelovarsko-križevačku županiju.

No u ovom radu govorit ćemo o vodenicama na području Križevačke županije za vrijeme bana Jelačića koji je često i rado dolazio u Križevce, bilo da bi položio kamen temeljac za novu osnovnu školu, bilo da bi posjetio prijatelje s kojima je ratovao u Mađarskoj.

Tablica 1. Kulture u Križevačkoj županiji 1857. godine*

Kultura	milja	rali
oranica	9	598
livada, vrtova	3	4.193,9
vinograda		8.151,2
pašnjaka	2	4572,8
šume	1	9261,4
ritovi		5,0
neplodno zemljište	1	61,7

* V. Sabljar, *Miestopisni rječnik, n.dj.*, str. 208. Za podžupaniju nisu pronađeni podaci.

Po vlasništvu, 23 milje i 2528,8 rali zemljišta pripadalo je privatnicima, 3 milje 7573,9 rali općinama, 6560,3 rali crkvi i 180,9 rali državi. Na tom je području popisano 114.563 komada raznovrsne stoke: 48.729 svinja, 42.639 goveda, 13.352 konja, 8.819 ovaca, 1.009 koza, 12 magaraca i 3 mazge.³

Svakako je zanimljivo da se stanovništvo Križevačke županije u prvoj polovici 19. stoljeća smanjivalo, pa je 1857. godine bilo 81.203 stanovnika. To se može pripisati nepovoljnim gospodarskim prilikama.⁴ Zemlja u Križevačkoj žu-

1 Za vrijeme Bachova apsolutizma 21. kolovoza 1853. ipak je došlo do spajanja Križevačke županije s Varaždinskom, ali je 1861., nakon vraćanja Ustava, Križevačka županija barem za jedno vrijeme obnovljena. Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881.*, u: *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb 1996., 79.

2 *Političko i sudbeno razdieljenje i repertorij prebivališta kraljevina Hrvatske i Slavonije 1903.*, Zagreb 1903., 50-51.

3 Vinko SABLJAR, *Miestopisni rječnik kraljevinah Dalmacie, H'rvatske i Slavonie*, Zagreb 1866., 2081.

4 SABLJAR, XI.

paniji nije bila jako rodna te se dobar urod mogao postići samo s velikom pažnjom, kako je to dokazala Križevačka ratarnica osnovana 1860. godine. Sve do 1870. godine Županija nema ni željezničku vezu, kao ni rijeka sposobnih za plovidbu. Zbog slabog gospodarskog stanja postojala je tendencija raseljavanja prema gradovima i većim centrima. Radi kruha i prehrane stoke, seljaštvo je moralo zasijavati oranice koje su bile najbrojnija kategorija zemljišta u Križevačkoj županiji. No, kao i u vjeroispovijestima te u narodima, i u Križevačkoj je županiji zabilježena velika raznolikost zasnovana na dolasku imigranata koji su sa sobom donosili svoje radne navike, vještine i svoju kulturu.

Polovica 19. stoljeća je vrijeme snažnog prodora pare u industriju. Srednja i zapadna Europa već su protkane željezničkim prugama, a Dunavom od 1830. godine plove parobrodi Prvog parobrodarsko dunavskog društva. Javljaju se lokomobili te lokomotive i svi teže za novom brzom industrijalizacijom zasnovanoj na pari, ugljenu i drvetu. U doba održavanja velike Prve dalmatinsko-hrvatsko-slavonske izložbe u Hrvatskoj i Slavoniji radilo je već osam parnih mlinova. Prvi je podignut u Rijeci 1853., onda u Varaždinu 1860., s kapacitetom od 100.000 vaganah žita na godinu, pa u Zagrebu 1862. s duplim kapacitetom u odnosu na varaždinski. U Slavoniji parni mlinovi su sagrađeni u Osijeku, Nuštru, Virovitici i Vukovaru.⁵ Osim toga, postojali su veliki mlinovi vezani uz vodena kola na njemački i belgijski način koji su radili kraj Rijeke i u Karlovcu i koji su uglavnom bili veliki eksportni mlinovi.

No brojno stanovništvo civilne i vojne Hrvatske bilo je vezano uz rad malih, jeftinijih, skromnih vodenica koje su podizane na svakom imalo iskoristivom vodnom toku potoka, rječice ili rijeke. Takvim je mlinovima - vodicama - bila preplavljena čitava Hrvatska kao zemlja voda. Bilo ih je gotovo tri tisuće i kada se zbroji cijela njihova meljava dobiju se znatne količine brašna, kako za domaću upotrebu, tako i za izvoz. Zbog raznolikih konstrukcija, ali i smještaja na najatraktivnija mjesta na vodi, bile su uvijek zanimljive i

privlačne.⁶ No, u odnosu na velike parne mlinove, pa i mlinove na turbine, njihovi su kapaciteti bili vrlo skromni. Naime, zbog loše kvalitete brašna, mlinovi su često gubili kupce, a pored toga, njihov je rad ovisio i o vodostaju te o mnoštvu drugih problema. Uz to, dijelovi mlinova vrlo su se teško mijenjali i nadomještali, jer su obično tražili specijalnu izradu upravo za tu vodenicu.

Iako je stanovništvo Križevačke županije bilo gotovo upola malobrojnije od stanovništva Varaždinske županije, a za tri četvrtine od Zagrebačke, ipak je 80.203 stanovnika, koliko ih je živjelo na tom području, trebalo negdje mljeti žito odnosno kukuruz u brašno. Zbog toga su, svugdje gdje je bilo pogodnih vodotokova, s vremenom niknule vodenice. U Križevcima i Koprivnici su postojali mlinovi, ali oni nisu potpadali pod Županiju do 1896. godine i podnosili su izvještaj direktno Zemaljskoj vladi. Mlinovi u Koprivnici su svakako tema za sebe, što je bio rezultat položaja Koprivnice na granici i mogućnosti olakšanog izvoza u Srednju Europu, a u Križevcima se do izgradnje velikog Schwartzovog parnog mlina, početkom 20. stoljeća, koristilo brašno iz vodenica, odnosno kasnije iz parnih mlinova u Koprivnici.

Vodenice su najstariji, najraznolikiji ali i najbrojniji gospodarski objekti. Odjeća i obuća izrađivali su se u kućnoj radinosti, no žito za brojniju obitelj bilo je teško istucati u brašno. Križevačka županija protkana je vodotokovima i ti mali potoci naprosto su tražili da budu iskorišteni za pokretanje kola koje će onda okretati vrlo cijenjene mlinske kamenove koji će mljeti žito u brašno. Na mnogim mjestima mogao se naći upotrebljivi kamen za mlinsko kolo, pa usprkos tome što nije bio prvorazredan, ipak se koristio do vremena kada su se počeli ugrađivati u vodenice kameni nabavljeni iz veće udaljenosti.

Ban Josip Jelačić je imao mnogo više smisla za gospodarstvo negoli se to danas u historiografiji ističe. Njegov opis u Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo u Glini 1842. to nedvosmisleno poka-

⁵ Prva izložba dalmatinsko-hrvatsko-slavonska 1864. mjeseca kolovoza, rujna i listopada održavana u Zagrebu, Katalog, Zagreb 1864., 53.

⁶ Usp. Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ i Elizabeta WAGNER, "Vodenice u Hrvatskoj (18.-20. stoljeće) kao primjer odnosa između ljudi i rijeka/potoka", *Ekonomika i ekohistorija*, Vol. 3/3, str. 83-120.

Sl. 1. Umreženost centralnog dijela Križevačke županije potocima na vojnoj karti iz kraja 18. stoljeća (Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19., stoljeća. Križevačka županija, Zagreb 2004).

zuje. Želio je što više ljudi u nepoljoprivrednim zanimanjima, pa je napao cehove koji su u njegovo vrijeme bili velika kočnica razvoja proizvodne djelatnosti u gradovima. Za vrijeme svog bivanja miješao se i u pitanja Gospodarskog društva, a poslije njegove smrti društvo je preuzeo njegov brat Gjuro koji je bio najdugotrajniji predsjednik društva. Gjuro Jelačić imao je smisla i za industriju pa je na Novim dvorima osnovao tvornicu. Zna se da je Josip Jelačić svoju nagradu za hrabrost u ratu s Mađarima uložio u kupnju Novih Dvora zaprešićkih. Taj je posjed bio poprilično zapušten i Jelačić ga je uredio. Izdao je *Osnovu o redu potočnoga redarstva* kojom je bilo točno regulirano kako se ima postupati s vodenicama na rijekama, jer je izgradnja novih vodenica bila regulirana još odredbama carice Marije Terezije.

Godine 1851. Jelačićeva *Osnova* je ponovno izdana i njome se uređuje položaj vodenica na rijekama, jer su one zbog plovidbe parnih brodova na većim rijekama (Dravi, Savi, Kupi) počele predstavljati zapreke koje je trebalo regulirati točno utvrđenim propisima. Privremena "Ustanova o vodenicah" u paragrafu 11. traži i to da se mora navesti je li vodenica nastala zakonskim putem (dakle dozvolom vlasti, bilo "pravom kraljevštine" (*acta regalia*) u starije vrijeme, bilo na temelju molbe u novije vrijeme) ili je nastala ilegalno.

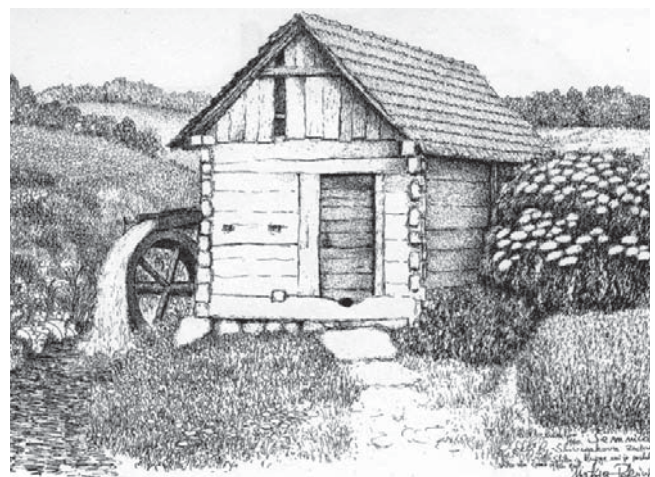
Na temelju naredbe o popisu, vjerojatno su se sve županije odazvale ovom zahtjevu pa je tako učinila i Križevačka.⁷ Tajnik Križevačke županije Franjo Gilz sastavio je 16. lipnja 1851. godine popis mjesta gdje postoje vodenice, zabilježio njihove vlasnike, kao i način na koji su podignute. Ovu Gilzovu tabelu priredile smo za objavljivanje, s time da smo navele i tadašnji kotar Križevačke županije gdje leži vodenica, odnosno nalazi li se vodenica u kotaru Križevci, Vrbovec, Novi Marof ili Moslavina, pri čemu za Koprivničku podžupaniju Križevačke županije nismo pronašle popis vodenica, no to ne znači da se jednoć u budućnosti neće pronaći. Možda se nalazi u fondu

7 Branko VUJASINOVIĆ, "Popis mlinova sredinom 18. stoljeća u Zagrebačkoj županiji", *Hrvatske vode*, IX/2001, br. 34, str. 87-90. Iako je taj popis iz terezijanskih vremena, ipak se može izvući zaključak da su vodenice bile najdugotrajniji i najuporniji element prerađivačke privrede u Hrvatskoj i Slavoniji te da ih je uništila tek korištenje parom.

Varaždinske županije. Tablica 2. pokazuje da se izvanredno veliki broj ljudi bavio vodeničarstvom i da su iz tog društvenog sloja izniknuli mnogi intelektualci i privrednici, a napose mlinari. No, mnogi su i propali jer je bavljenje vodeničarstvom bilo nesigurno zanimanje zbog čestih poplava, požara itd. Za svako mjesto koje je navedeno kao stanište vodenica dale smo podatak o broju kuća i stanovnika na temelju popisa stanovništva iz 1857. godine koji je objavio Vinko Sabljar.⁸ To je područje pripadalo samom srcu Križevačke županije i bilo je od izuzetne važnosti za kasniji gospodarski razvoj, a što je prvi uočio Ljudevit Vukotinović Farkaš⁹ koji se počeo i baviti rudama, te Ognjeslav Utješenović-Ostrožinski¹⁰ koji se zalagao za plan-sku izgradnju prometnica i iskorištavanje prirodnih bogatstava područja Sjeverozapadne Hrvatske.

Tabela koja se čuva u fondu Zagrebačke županije Hrvatskog državnog arhiva, kutija 410, 1851. od 16. lipnja 1851. godine, nosi broj 2848.¹¹

Vlasnici vodenica bili su različiti: inokosni, zadružni, seoski (ketuški na udjele), crkveni (ka-

Sl. 2. Vodenica - potočara kod koje voda odozgo pada na kolo (Matija Pokrivka, *Mlinovi u Hrvata. Žrvnjevi i vodenice, suvare i vjetrenjače*, Zagreb, 2004., str. 6).

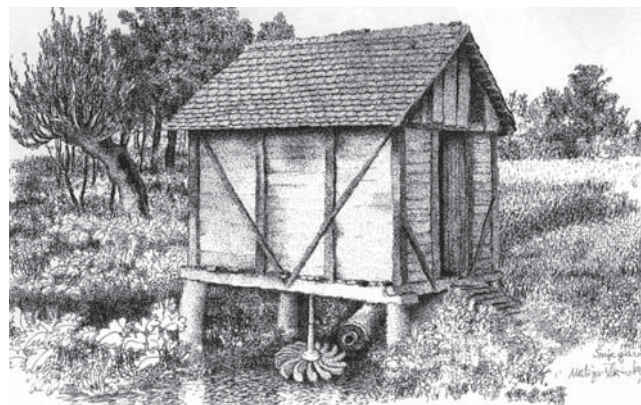
8 Vinko SABLJAR, n. dj.

9 Jelena MARJANOVIĆ-BOROŠAK, "Ljudevit Vukotinović" KN-JIŽEVNIK, političar, državni činovnik i znanstvenik", *Cris* 1 (Križevci, 2003).

10 Ognjeslav UTJEŠENOVIĆ-OSTROŽINSKI, "Die Naturschaetze im noerdlichen Croatien: mit einer geologischen...", Wien, 1879.

11 Srdačno zahvaljujem kolegi prof. dr. Petru Koruniću koji nam je svratio pažnju na ovaj dokument o vodenicama Križevačke županije iz 1851. godine.

tolički i pravoslavni), plemenitaški, suvlasnički. Vodenice su u pravilu bile male, jer Križevačka podžupanija nije imala rijeke, već samo potoke, bare, izvore. Stoga su i bile smještene u manjim mjestima, neprimjetne, pa i, kao element kulturne baštine, vrlo brzo zaboravljene. Iako nisu bile dugovječne zbog klime i propadanja, ipak su se stalno obnavljale sve dok se po selima nisu pojavile brojne trgovinice s industrijskim kvalitetnijim brašnom, a to potvrđuje da ih je narod volio i da ih je smatrao potrebnima. Vodenice potočare su 300 i više godina imale odlučujuću ulogu u snabdijevanju naroda kruhom.

Sl. 3. Vodenica žličara na koju se voda dovodi preko cijevi te se mogu koristiti i najmanji vodotokovi (Matija Pokrivka, *Mlinovi*, n.dj., str. 46).

Tablica 2. Popis svih u obsegu Podžupanije ove nahodećih se vodenicah*

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
Grad **	Grad Križevac ¹²	1.	Lukavečki Andro
		2.	Meško Josip
		3.	Žeger Ivan
		4.	Lublin Josip
		5.	Švajcer Joso
Križevci***	Potočec ¹³	1.	Gomile
		2.	Stul
		3.	Knes
		4.	Repinečki
		5.	Pakasinečki
	Gradec ¹³	1.	Na Sigetu
		2.	Fistinečki
	Raven ¹⁵	1.	Zagrebačkog biskupa
		2.	Banekov

* Prilog k broju 3996-1851. Za sva je mjesta navedeno da su "sagrađeni stranom zakonitim pravom kraljevštine stranom zakonitim i običnom dozvoljenjem" ukoliko nije drugačije navedeno.

** Na pitanje "Je li takovog zakonitim i do sada običnim načinom posieduje" odgovoreno je "sa dozvoljenjem Gradskog poglavarstva".

*** Odgovoreno da su "Sagragjeni jure regali i zakonitim dopušćenjem".

12 Križevci su u to vrijeme imali oko 3.000 stanovnika. Potoci Crniščak i Koruška se spajaju i utječu u potok Glogovnicu (*Tajni zemljovid Križevačke županije* (Dalje: *Zemljovid Križevci*) 217. U Križevcima je izgrađen parni mlin tek početkom 20. stoljeća, što je bila posljedica nedostatka kapitala. U Koprivnici je prvi parni mlin podigao 1858. Ivan Đurkan, a 1894. drugi. U Velikom Bukovcu je 1906. podigao parni mlin grof Pavao Drašković, a 1899. i grof Karlo Lambert u Slanju. (Dragutin FELETAR, *Podravina*, Knj. I, Koprivnica 1988., 175-176).

13 Potočec je 1857. godine imao 17 kuća i 154 stanovnika. (SABLJAR, 332). Udaljeno četvrt sata od Gradeca. Vodenica je bila na potoku Črncu koji se spajao s Glogovnicom (*Zemljovid Križevci*, 222).

14 Gradec. 36 kuća, 366 stanovnika (SABLJAR, str. 124). Vodenice su bile na potoku Koruški ili Glogovnici (*Zemljovid Križevci*, 203).

15 Raven. Raven Mali imao je 6 kuća i 44 stanovnika, a Raven Veliki 32 kuće i 408 stanovnika (SABLJAR, str. 353). U tom je selu bio solidno građeni dvorac. Vodenice su bile smještene na potoku Petrovinecu i Orovcu (*Zemljovid Križevci*, 208).

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
	Preseka ¹⁶	1.	G. Petković
		2.	Čikan Antun
		3.	Polak Gerga
		4.	Skupnjak Tomo
		5.	Lippovec Filip
		6.	Badjan Imbro
		7.	Beelin Blasž
	Erdovec ¹⁷	1.	Kameralski
		2.	Josip Gerenger
	Gregurovec ¹⁸	1	Šandor Fodroci
		2.	Marcel Kipach
		3.	Dragutin Bujanović
	Zaislovec ¹⁹	1.	Mikula Bert
		2.	Nikola Kešer
		3.	Gregur Dubravec
	Sveti Petar ²⁰	1.	Miško Piščenjak
	Vinarec ²¹	1.	Janko Matus
		2.	Petar Bebcal
		3.	Martin Čavljak
	Mikovec ²²	1.	Gjuro Čut
		2.	Mato Martak
		3.	Imbro Kovačić
	Kalnik ²³	1.	Pavel Gerbus
		2.	Mio Kvakar
		3.	Peter Lukačić
		4.	Filip Marković
	Vojnovec ²⁴	1.	Andria Sakač

16 Preseka. Javlja se i kao Presieka, Salajci. Imala 9 kuća i 120 stanovnika te crkvu sv. Petra (SABLJAR, str. 337). Na ovom području bilo je nekoliko malenih potoka i izvora.

17 Erdovec. Urbarijalno selište s 46 kuća i 290 stanovnika (SABLJAR, str. 100). Protječe potok Vrbovec na kojem su bile vodenice (*Zemljovid Križevci*, 156).

18 Gregurovec (Gèrgurovec). 17 kuća i 237 stanovnika od čega 7 Mađara (SABLJAR, str. 129). Porok Črnc je dosta dubok (*Zemljovid Križevci*, 156).

19 Zaislovec (Zaistovec?). Urbarijalno selište s 33 kuće i 274 stanovnika (SABLJAR, str. 482). Potok kroz selo nema imena. Zaistovec se pak nalazi na potoku Oreveci (*Zemljovid Križevci*, 180).

20 Sveti Petar Orehovec. Selo s 27 kuća, 216 stanovnika i crkvom sv. Petra (SABLJAR, str. 409). Kroz selo teku potoci Orovčec i Klenovec (*Zemljovid Križevci*, 158).

21 Vinarec. Selo s 27 kuća i 225 stanovnika (SABLJAR, str. 460). Bezimni potok izvire ispod sela Obreža (*Zemljovid Križevci*, 161).

22 Mikovec. Selo sa 6 kuća i 98 stanovnika (SABLJAR, str. 260). Više potoka koji su bez imena ljeti presuši (*Zemljovid Križevci*, 159).

23 Kalnik. Selo s 43 kuće, 519 stanovnika te crkvom sv. Brcka (SABLJAR, str. 166). Kroz selo protječe više manjih potoka (*Zemljovid Križevci*, 160).

24 Vojnovec (Vojnovec kalnički). Urbarijalno selište s 48 kuća i 321 stanovnika (SABLJAR, str. 469). Vodenice su na potoku Rijeka, a kod mlinova su izgrađeni mali drveni mostići (*Zemljovid Križevci*, 161).

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
		2., 3. i 4.	Pavel Višak
		5.	Luka Nemčić
		6.	Andria Švagelj
		7.	Guštek Gotec
		8.	Ivo Koos
		9.	Pero Koritić
	Sveti Ferenc ²⁵	1.	Imbro Ivšak
		2.	Antun Jurmeg
		3.	Ferko Černičić
		4.	Mato Koos
		5.	Gjuro Horvat
	Bočkovac ²⁶	1.	Juro Bugarin
		2.	Ivo Martinčić
		3.	Lacko Martinčić
		4.	Luka Radaković
		5.	Andrija Kukelj
		6.	Mato Šatrak
		7.	Martin Kokot
		8.	Ivo Mužak
		9.	G. Franjo Novak
		10.	Gospodštia Guščerovec
		11.	Juro Čut
		12.	Andria Lončar
		13.	Luka Poljak
		14.	Obitelj Herg
		15.	Mato Picig
Vrbovec	Lojnica ²⁷	1.	Verbovec gospodski
		2.	Obćine lojničke
		3.	Obćine Peskovec
		4.	Pendjakov
		5.	Zadriov
	Negovec ²⁸	1.	Negovečke gospodštie
		2.	Kirinov

25 Sveti Ferenc (vjerojatno Ferežani kod Ravena). Urbarijalno selište s 33 kuće i 256 stanovnika (SABLJAR, str. 91 i 406). Selo leži u dolini potoka Vranče i Črnec, a tu je i potok Bijela koji izvire ispod brda Huma. (*Zemljovid Križevci*, 172-173).

26 Bočkovac. 26 kuća s 320 stanovnika (SABLJAR, str. 31). Selo leži na potoku Kamešnici (*Zemljovid Križevci*, 155).

27 Lojnica (Lonjica, Loynicza). 31 kuća sa 671 stanovnikom (SABLJAR, str. 232). Već je krajem 18. stoljeća postojao kameni mlin na rijeci Lonji koja je bila razdjelnicom između Križevačke i Zagrebačke županije (*Zemljovid Križevci*, 232).

28 Negovec. Selo s 21 kućom i 252 stanovnika (SABLJAR, str. 273). Puno bezimernih potoka (*Zemljovid Križevci*, 184).

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
		3.	Sovičev
		4.	Jarčekov
		5.	Šiščanov
	Rakovec ²⁹	1.	Fiemberov
		2.	Rakaričev
		3.	Mlački
	Lovrečina ³⁰	1.	G. Mirko Farkaš
	Paruševec ³¹	1. i 2.	Stevam Nevolić
		3.	Nadbiškupa Zagrebačkog
	Badjinec ³²	1. i 2.	Poredovnječki
	Dubrava ³³	1.	Poredovnječki
	Potočec ³⁴	1.	Skupni Glogovnički
		2.	Skupni Potočki
		3.	Skupni Ivanečki
Novi Marof	Tkalec ³⁵	1.	Vladike križevačkog g. Zdenčaja ³⁶
		2.	Srećec Štef
		3.	Dubravec Josip
		4.	Herceg Josip
		5.	Herendić Luka
	Kapella ³⁷	1.	Ivo Herg
		2.	Joso Mervčić
		3.	Gjuro Dianeš
		4.	Fabo Sakač
		5.	Mato Badjun
		6.	Mato Striga
		7.	Ivo Kontare

29 Rakovec (prije Rakočevac). Urbarijalno selo s 26 kuća i 127 stanovnika. Postoji i selo Rakovec (prije Rakonog) sa 16 kuća i 196 stanovnika te crkvom sv. Jurja, pa se možda radi o ovom mjestu (SABLJAR, str. 350). Selo Rakovec (nedaleko Kapele) leži na podnožju brda Šopron. Kao i kod Ljubešćice, ovdje je potok Ljuba. Voda se spaja s Bednjom (*Zemljovid Križevci*, 109).

30 Lovrečina (Lovrečina Varoš). Grad s 22 kuće, 149 stanovnika, lovrečkim mlinom i crkvom sv. Lovrenca (SABLJAR, str. 234). Lovrečina je pola sata od Vrbovca. Potok koji tu izvire bio je malen (*Zemljovid Križevci*, 197).

31 Paruševec (Paruževac). Selo sa 17 kuća i 207 stanovnika (SABLJAR, str. 299). U blizini sela je bila bara Berek, a potok Glogovnica mogla je služiti za vodenicu (*Zemljovid Križevci*, 224).

32 Badjinec (Badjinci). Selo s 10 kuća i 124 stanovnika (SABLJAR, str. 5). Graniči s barom Berek koja nastaje plavljenjem rijeke Česme (*Zemljovid Križevci*, 240).

33 Dubrava (Dumbrava, Dombra. Turrus Dubra). 36 kuća i 333 stanovnika s crkvom sv. Margarete (SABLJAR, str. 93). Selo je imalo dvorac i crkvu, ali nasipi su propali. Kroz nju protječe potok Turnjak (*Zemljovid Križevci*, 225).

34 Potočec (Potok) kod Gradeca (SABLJAR, str. 332). Godine 1900. ima 175 stanovnika. Kroz selo Potok protječe potok Jelenski jarek, a ima i još nekoliko manjih potočića. Potočec je bila šuma kraj Potoka, pa su se vjerojatno tamo nalazile vodenice (*Zemljovid Križevci*, 262).

35 Tkalec. Selo s 10 kuća i 104 stanovnika (SABLJAR, str. 430). Potok Lonja znao je preplaviti čitavu dolinu, a napose kada se dignu i vode potoka Presečno koji teče jugoistočno od Tkaleca. Potok Kračevac također plavi ovo područje (*Zemljovid Križevci*, 177-178).

36 Plemička obitelj Zdenčaj od Zahromić grada imala je imanja Veliki i Mali Raven. Od obitelji se osobito ističe Nikola Zdenčaj (Veliki Raven 1775. - Raven, 1854.). Prvo je bio križevački podžupan, a onda i veliki župan zagrebački, a uveliko je pomagao i Hrvatski narodni preporod. Isticao se nastojanjem da se što bolje uredi gospodarstvo Križevačke županije u 19. stoljeću.

37 Kapella (Kapela kalnička). 8 kuća sa 108 stanovnika. Iskazano i urbarijalno selo kod Novog Marofa sa 64 kuće i 359 stanovnika (SABLJAR, str. 169). Kapela, Rakovec i Ljubešćica prepuno je malih izvora i potoka Ljube vode (*Zemljovid Križevci*, 109).

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
		8.	Andro Funtak
		9.	Marko Striga
	Ljubeščica ³⁸	1.	Gospodštie Pastori
	Rieka (Reka) ³⁹	1.	Gospodštie Chamere
		2.	Petar Fištrović
		3.	Ivo Monta
		4.	Pavo Katanović
		5.	Mato Horvat
	Čanjevo ⁴⁰	1.	Kirin Pava
		2.	Antolić Gjuro
		3.	Herg Mato
		4.	Huljek Mato
		5.	Heged Ivo
		6.	Antolić Mato
		7.	G. Zidarić Ivan
		8.	Serblinović Joso
		9.	Matrak Mato
		10.	Stabec Gerga
		11.	Skazen Gjuro
		12.	Gospodja Jos. Ožegović ⁴¹
		13.	Andro Petrinjak
		14.	Andro Hajduk
		15.	Mato Pavliček
		16.	Franjo Kliimpak
		17.	Stipan Hegedić
		18.	Mato Platnjak
		19.	G. Eduard Zdenčaj
		20.	G. Pastori
		21.	Petar Huzjak

38 Ljubeščica. Sabljar ju ne spominje. No, u *Hrvatskoj na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća* istaknuto je njeno njemačko ime Liubesnicza. Ljubeščica je bila na padini brda Mikulin grob, gdje je bio i potok Ljuba voda na kojem su već krajem 18. stoljeća bile izgrađene palionice potaše i mlin za valjanje sukna. Taj se potok spaja s potokom Bednjom (*Zemljovid Križevci*, 109).

39 Rieka (Reka). 19 kuća s 270 stanovnika. Iskazana i Reka Gornja koja se prije zvala Kalnik Mali - Kis Kemlek (koji je imao 25 kuća i 290 stanovnika te crkvu Uzeće Blažene Djevice Marije), SABLJAR, str. 356. a

40 Čanjevo. 19 kuća sa 199 stanovnika (SABLJAR, str. 56). Pola sata udaljeno od Visokog. U Čanjevu dva solidna građena majura. Potok plavi dolinu. U blizini ruševine bile su stare rimske gradine (*Zemljovid Križevci*, 168).

41 U povijesti Križevačke županije važna je obitelj baruna Ožegovića Barlabaševačkog koji svoj predikat nose od seoceta Barlabaševac (ranije Gostovnica) u Križevačkoj županiji. Kralj Ferdinand III. je 1646. godine, na njihovu molbu, potvrdio njihovo staro hrvatsko plemstvo, dok su barunat stekli u 19. stoljeću. U 19. stoljeću Ožegovići imaju važnu ulogu u političkoj i crkvenoj povijesti.

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
	Lonja Voda ⁴²	1.	G. Vladislav Niko
		2.	Rukelj Stevo
		3.	Kramarić Gjuro
		4.	Šimunaci Josip
		5.	Srosić Marko
		6.	Radešić Dvor
		7.	Trombetaš Vincek
		8.	Trombetaš Ivan
		9.	Pomper Ivan
		10.	Sekovanec Franjo
		11.	Matus Gjuro
		12.	Gorup Gjuro
		13.	Gažić Gavro
		14.	Šafranec Imbro
		15.	Šimunec Luka
		16.	Horvat Tomo
		17.	Herlec Mato
		18.	Poturić Marko
		19.	Jež Petar,
	Bisag ⁴³	20.	BaĐani Josip
		21.	Horvat Jakob
		22.	Fermeić Anna
		23.	Fruk Gjuro
	Vinično ⁴⁴	24.	Nemčić Ivan
		25.	Femeić Imbro
		26.	Tukša Martin
		27.	Tukša Imbro
		28.	Deglin Imbro
		29.	Jambrec i Škerpec
		30.	Mužina Gjuro
		31.	Plantić Mato
		32.	Gjurbek Blaž

42 Lonja Voda je lokalitet prozvan po vodi Lonje u blizini Bisaga.

43 Bisag. Nije navedeno radi li se o Bisagu Velikom ili tržištu. Selo Bisag Veliki imalo je 22 kuće i 251 stanovnika te crkvu sv. Mandaline (SABLJAR, str. 26). Na Lonji se pored žitnice nalazio dvorac Bisag okružen jarkom. Lonja je glavni potok koji je širok i ne može se prijeći bez mostova (*Zemljovid Križevci*, 177).

44 Vinično selo. 44 kuće i 337 stanovnika (SABLJAR, str. 461). Četvrt sata udaljeno od Breznice. Brojni potoci su mali i stvaraju problema pri prijelazu. Proizvedena roba vozila se u Varaždin (*Zemljovid Križevci*, 175).

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
		33.	Šeketaj Franjo
	Visoko ⁴⁵	34.	Kračić August
		35.	Hadrović Josip
		36.	Mrazović Lacko
		37.	Baneković Gjuro
		38.	Ožegović Stevo
		39.	Heged Ižidor
		40.	Hadrović Tomo
		41.	Mateković Andro
		42.	Štabec Gjuro
		43.	Marenčić Stevo
		44.	Lončarić Mato
		45.	Benci Josip
		46.	Hruškovec Ibro
		47.	Pošta Gjuro
	Magjerovo ⁴⁶	1.	Grof Ludev. Erdödy ⁴⁷
		2.	Amdrađ Frodeč
		3.	Josipa Tihčić, Thomaša Herčezi, Thomasa Šantek
		4.	Stefan Ignac, Hufsaina Matek, Cessar Mihalj, Gregurina Filip, Šebian Petar, Cessar Stefan
		5.	Baljanina Gregur, Benko Josip, Staba Martin
	Remetinec ⁴⁸	1.	Grof Erdödy
		2.	Novak Antun
		3.	Gjurin Petar
	Grana ⁴⁹	1. i 2.	Grof Erdödy
		3.	Benković Josip
		4.	Futač Jakob
		5.	Matušin Vid
Moslavina	Dolnja Jelenska ⁵⁰	1.	Marković Ivan, Kramarić Stefan, luščić Mato

45 Visoko. Selo sa 71 kućom, 484 stanovnika i crkvom Sv. Trojstva (str. 464). Selo ima dobru crkvu i dosta potoka te izvora od kojih je glavni potok Slaščina (*Zemljovid Križevci*, 176).

46 Magjerovo (Madjarevo, Madjarluk, Magyarovo). Selo s 52 kuće, 628 stanovnika i crkvom Sv. Vida (SABLJAR, str. 241). Selo rasteveno po obroncima Ivančice gdje je i crkva. Ima nekoliko izvora koji se spajaju u dolini zvanj Opatičko polje i tako nastaje Lonja u koju se ulijeva i potok Raka. Česta su plavljenja. (*Zemljovid Križevci*, 101).

47 Erdödyjevi su ugledna velikaška obitelj, a utemeljitelj obitelji je Petar I. (1463-1547) čijoj obitelji je kralj Matija Korvin potvrdio plemićki list i grb. Obitelj je imala brojne posjede u Hrvatskoj i Ugarskoj, a bili su nasljedni veliki župani Varaždinske županije. U ovom se radu spominje Ludovik, kao vlasnik vodenice u Magjarevu i Grani, te Jalža (Elizabeta) i Gjuro - vlasnici vodenica u Popovači.

48 Remetinec. Selo u blizini Mađareva sa 63 kuće, 632 stanovnika i crkvom Blažene Djevice Marije (SABLJAR, str. 356). U Remetincu se na potoku Remetnici, koji se spajao s dva slična potoka, nalazio franjevački samostan (*Zemljovid Križevci*, 103).

49 Grana. Selo s 19 kuća i 286 stanovnika (SABLJAR, str. 128). Kroz njega prolazi potok Bednja koji se uslijed pljuskova više puta izljevao. Potok ima vodu cijele godine i čini granicu između Varaždinske i Križevačke županije (*Zemljovid Križevci*, 104).

50 Jelenska (kotar Moslavina). Vjerojatno se radi o selu Dolnja Jellenska koje je imalo 19 kuća i 197 stanovnika (str. 160). Potok Jelenski Jarek i Lukavec Jarek nisu bili veliki, ali u njih ulaze brojni drugi potoci. No, tu je i bara Rovišće čret koja je nastala iz rijeke Lonje, te je cijelo područje poplavno (*Zemljovid Križevci*, 251-252).

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
	Sveta Jelena ⁵¹	1.	Juro Verbančić
		2.	Vladovil Habdia
		3.	Gospoštia Guščerovac
		4.	Blaž Stručić
		5.	Luka Stručić
	Prečec ⁵²	1. i 2.	Gospoštija Prečec
		3.	Hudjin Franjo, Sović N.
		4.	Klobuk - Vraneš - Grubešić Imbro, Mato Grubešić, Imprić Imbro, Mihaljević Imbro
		5.	Pavleković N., Setinski, Marković Ivo, Matus Andro, Matković N., Harapin N.
		6.	Marković N., Vuković N., Vincek N., Matica N., Domitrović Gerga, Rajski Gjuro
	Popovača ⁵³	1.	Grofica Jalža Erdödy Velikog grada
		2.	Grof Gjuro Erdödy Srednjeg grada
		3.	Jozo Belec
	Voloder ⁵⁴	1.	Mato Dolencić, Blaž Kompes, Joso Juratović, Mato Juratović, Blaž i Gjuro Juratović
		2.	Gjuro Marakovčić, Ivo Horvatić, Štef Jusić
	Gračenica ⁵⁵	1.	Luka Marčinko, Gjuro Luksić, Jozo Madjerić, Antun Madjerić, Mio Radmanić, Mio Cetin
		2.	Ivo Prelog, Mato Gjureković, Mato Brežan, Gerge Kafulan, Jozo Marčinko, Jakob Vračan, Tomo Prelog
		3.	Ivo Baljak, Mio Julin Štublić, Gjuro Baljak, Bartol Jalžečić, Jozo Jalžečić, Mio Gregec, Imbro Smudić, Filip Vilovec
	Miklouška ⁵⁶ ****	1.	Luka Milosavljević, Stanko Milosavljević
		2.	Jovo Stepanović
		3.	Avram i Tomo Mamula, Stevo Rušičić, Nikola Vlahović

**** Navedeno da su "Sagrađeni zakonitim i običnim dozvođenjem dotičnih vlasnikah".

51 Sveta Jele na (Sanct Helena, Szent Ilona). 36 kuća i 310 stanovnika, SABLJAR, str. 405.

52 Prečec. 19 kuća i 272 stanovnika. U blizini je bila pustara Lonja (SABLJAR, str. 335). Selo je u ravnici i izloženo poplavi. Potok Črnčić nije velik, no s Lonjom plavi čitavo područje. Pored mjesta prolazi slavenska zemaljska cesta koja je izgrađena povišeno (*Zemljovid Križevci*, 238-239).

53 Popovača. Selo s 43 kuće i 345 stanovnika od čega je 11 Mađara (SABLJAR, str. 330). U blizini je zagrebačke ceste koja vodi u Slavoniju i tlo je neprestano močvarno. Mali potok nema imena (*Zemljovid Križevci*, 255-256).

54 Voloder. Selo s 47 kuća, 508 stanovnika, od čega 18 Mađara, i crkvom Sv. Antuna Padovanskog (SABLJAR, str. 470). Brojni potoci izviru iz mnogih vrela i tvore potok zvan Voploder jarek. Takve kakvoće je i potok Krivajec jarek. Ti potoci uzroku poplavu i, spajajući se s Lonjom, plave čitav kraj (*Zemljovid Križevci*, 258-259).

55 Gračenica. Selo sa 106 kuća i 673 stanovnika, od čega tri Mađara (SABLJAR, str. 124). Selo je dobilo ime po potoku koji teče kroz njega, a potok se spaja s potokom Keleminka jarek. Poplavno tlo (*Zemljovid Križevci*, 260-261).

56 Miklouška (Mikleuška, Mikloška). Selo sa 61 kućom, 572 stanovnika i crkvom Sv. Ilije. Udaljeno je sat vremena od Volodera. Potok Velika Mikleuška spaja se s mnogim izvorima, kao i s potokom Perušićem i potokom Tucilačom (*Zemljovid Križevci*, 263).

Kotar	Mjesto	Broj vodenica	Vlasnici
		4.	Luka Milosavljević, Filip Labus, Jovo Mervoš, Simo Rakidjia, Novak Čabrajec
		5.	Stojan Kovačević, Pave Kovačević, Stanko Vujnović
		6.	Pantela Vlahović, Ante Duhandjia, Avram Mamula, Vaso Miloš Vujanović
		7.	Luka Milosavljević, Stanko Milosavljević, Stojan Vlahović, Pavo Vlahović
		8.	Petar Fundule
		9.	Gjuro Mervoč, Gjuro Glavaš, Mile Gostović
		10.	Gjuro Terbojević, Ignatia Vlajsović, Gjuro Blanuša, Kojo Radošinović
		11.	Kojo Vujnović, Simo Kordić
		12.	Gajo Koludjić, Simo Haidinac
		13.	Stojan Todorović, Mitar Abramović, David Čabrajec
		14.	Luka Dapsović, Nikola Kostelac, Adam Čabrajec, Marko Krizmanić Gavran
		15.	Buttina Veliki, Josip Sertić
		16.	Buttina Mali, Mio Jugović, Gjuuro Gergurić, Herak Peti
	Ludinska ⁵⁷	1.	Pisanec Mate, Kolar Lovro, Antolec Jozo, Podrugrač Tomo, Tomica Jozo, Ivak Gjuro
		2.	Mikulčić Jozo, Mustač Mato, Stanekovec Jozo, Matić Lovro, Rozar Stefan, Kramarec Mio, Palaić Mio, Seciglavec Jozo, Seciglavec Marko, Stanko Ivan, Perpek Ivan, Koletić Mio, Benkazi Ivan, Klaić Mato, Novak Gjuro, Novak Miško, Pintarić Tomo, Prigorec Ivan, Skoković Ivan, Jugath Jakob, Galović Stevan, Pintarić Gjuro
		3.	Furčić Jakov, Munić Stefan, Munić Imbro Kariman Simo, Mikulčić Mio, Stefanec Jozo, Kožarić Miško, Dianić Tomo, Popinjač Jozo
	Seliška ⁵⁸	1.	Križanić Imbro, Kolar Stefan, Šemper Jakob, Vugić Jozo, Zebić Stefan, Pešković Miško
		2.	Verbanec Ivan, Kerpanić Jozo
		3.	Milošević Stevan, Belčić Miško*****
		4.	Herdjin Ivan, Ožanić Ivan

***** Rade bez dozvole.

⁵⁷ Ludinska (Ludinica). Ima 8 kuća i 56 stanovnika, ali može biti i Ludina Mala s 12 kuća i 139 stanovnika ili Ludina Velika s 36 kuća, 282 stanovnika i crkvom Svetog Mihajla (SABLJAR, str. 236). Ludinica je prepuna izvora vode koji teku s brda na istoku (*Zemljovid Križevci*, 246).

⁵⁸ Seliška (Selišće). Prilikom popisa iz 1857. iskazano je Selišće Katoličko s 29 kuća i 206 stanovnika, te Selišće Sèrbsko s 36 kuća i 241 stanovnika (SABLJAR, str. 370). Kroz Selišće protječe potok Ludina Jarek, širok tri korak i dubok stopu (*Zemljovid Križevci*, 246).

Gornja Jelenska ⁵⁹		1.	Pelegrin Gjuro, Pleše Jozo, Pleše Marko, Lozar Ivan
		2.	Mainarić Andro, Rogole Mato, Mainarić Ivan, Andlar Martin, Zagar Šimo, Fundule Ignac, Pleše Ivan
	Ossekovo ⁶⁰	1.	Vragović Stefan, Benko Imbro, Buić Janko, Buić Pavo, Šimunec Mišo, Mlinar Blaž, Malec Ivan, Tomić Mato, Vučić Stefan, Breček Ivan, Bastalić Stefan
	Potočka (Potok) ⁶¹	1.	Otetenjak Tomo, Malačić Luka, Huzia Marko
		2.	Sterkanec Imbro, Bertina Mato, Đernko Jakob, Krainec Tomo, Dolencić Mio

Pored toga, među vodeničarima vidimo mnoga imena koja poznajemo iz političkog života, što znači da su vodeničari bili neka vrst elite i oni koji su imali utjecaja na narodnu volju. Lista vodenica na području Križevačke podžupanije je impozantna, posebice s obzirom na izostanak riječnih tokova, odnosno s obzirom na to da su građene na potocima.

Vodenice govore o eko-življenju ljudi uz vode što je bilo vrlo popularno do vremena industrijalizacije. Ljude uz vodu vezivalo je ne samo ribarstvo, već i mlinarstvo, splavarstvo, ispiranje

zlata, pletenje košara od vrba, ali i kupanje tijekom ljetnih mjeseci. Često je riječ o mjestima u prekrasnom krajoliku, s malim jezerom oko kojega su rasle vrbe i praćakale se patke i guske u potrazi za hranom. Bio je to povremeni odmor za seljaka koji je teško radio na seljačkoj grudi. Često je uz takovu vodicu bila i mala krčma, pa se tu moglo nešto i popiti a svakako popričati, jer je mlinar bio informiran o svim zbivanjima u kraju. U svakom slučaju, bile su to oaze mira, ali i korisnih trenutaka kada se čekalo da se samelje zrno od kojeg će se onda načiniti kruh, žganci ili kolač.

59 Gornja Jelenska (Tërkaće). Selo sa 61 kućom, 565 stanovnika i crkvom sv. Ivana Krstitelja (SABLJAR, str. 160). Selo Jelenska plavljeno je brojnim potocima koji dotiču s uzvisine koja se zove Novo brdo (*Zemljovid Križevci*, 267).

60 Ossekovo (Oszekovo). 101 kuća sa 1001 stanovnikom, od čega 985 katolika (SABLJAR, str. 290). Najbliže mjesto je Stružac. Potok Voloder jarek širok je dvije, a dubok dvije stope (*Zemljovid Križevci*, 262).

61 Potočka (Potok kalnički). Selo s 15 kuća i 146 stanovnika (SABLJAR, str. 332). Selo je smješteno podno brda Mačka. S Kalnika dotječe potocić Veliki dol (*Zemljovid Križevci*, 160).

Zaključak

Ovaj popis potječe iz kraja feudalnog doba u Hrvatskoj i pokazuje veliku šarolikost u vlasništvu brojnih malih vodenica na području Križevačke podžupanije. Ta brojnost potvrđuje da se se, usprkos veličini potoka, uporno i stalno nastojalo iskoristiti svaku kap vode za pokretanje mlinskih kola, iako to, u krajnoj liniji, nije bilo nimalo isplativo. Mnogi su se pokušali baviti ovim poslom te su uložili svoj kapital u gradnju vodenica. No to je vrlo nesigurno vrijeme obzirom na prodor pare i pojavu parnih strojeva koji su vrlo brzo "pomeli" većinu vodenica. Opstale su tek one čiji su vlasnici bili iznimno uporni u želji da očuvaju obiteljsku tradiciju koja je značila i druženje izvan crkvenog okvira. Mate Lovrak slikovito opisuje žar s kojim su djeca popravljala staru zadružnu vodenicu u Velikim Zdencima, dakle u svom glasovitu romanu Družba Pere Krvržice, ali i u nekoliko drugih djela, pri čemu izražava nostalgiju za minulim vremenima u kojima su vodenice bile pojam uživanja u prirodi.

Summary

Water-mills in Križevci subcounty in 1851

Keywords: Križevci subcounty, water-mills

Water-mills are first plants for agricultural raw material processing. They were built out of need and with no defined plan and sprouted on streams and rivers- where water was in abundance. Depending on the quantity of water, water-mills were of various shape and their construction showed the creativity of builders. Although no bigger river flows through Križevci subcounty, the number of water-mills is amazing. These water-mills, spread over the last period of feudalism, are called streamers or brookers as they were mainly set on streams or brooks. They represented tradition, continuity and the need to be independent in terms of food, but also the ordinary people's desire to be protected in them as in oases of peace in a time of growing industrialisation and the advance of commodity and monetary relations.

In this battle, however, wind-mills were losers, but their number and participation of all strata of society in owning them show their great significance.